

Wyrażenia kwantyfikujące i negacja w hebrajszczyźnie biblijnej

*Nie wszystko służy wszystkim i nie każdy
we wszystkim ma upodobanie. (Syr 37,28)*

Słowa klucze: kwantyfikator generalny, kwantyfikator egzystencjalny, negacja z kwantyfikatorem, dziedzina interpretacji, emfazyzacja, idiomatyczność języka etnicznego

Wieloznaczność cechująca język naturalny może być przedmiotem analiz językoznawczych, a zarazem refleksji logika dysponującego narzędziami rozjaśniania nieprzejrzystych semantycznie sformułowań. Przyjąwszy, że logika jako nauka o ludzkim myśleniu, wyciąganiu wniosków, dokonywaniu intelektualnych operacji dotyczy struktur uniwersalnych rozmaicie uobecniających się w różnych językach etnicznych, można pokusić się o ich rekonstrukcję w dowolnym z nich.

Willard Van Orman Quine pisze: „Kwantyfikacja reguluje utarte znaczenie słów »wszystkie«, »każde«, »jakikolwiek«, a także »niektóre«, »pewien« itd. [...], a czyni to w ten sposób, że usuwa dezorientującą płątaninę wieloznaczności i niejasności” (QUINE, 1971: 73). Do przytoczonych wyrażen kwantyfikacyjnych należy koniecznie dorzucić następujące: *żaden, nikt, nigdy, nigdzie* itd. oraz przepastną problematykę polskiego podwójnego przeczenia.

Wyrażenia kwantyfikacyjne definiuję w niniejszym tekście na sposób minimalistyczny, dystansując się od ich szerokiego ujmowania jako fraz nominalnych zawierających *nomina propria, collectiva, pluralia, numeralia* etc. i ograniczając się do dwu klasycznych definicji¹:

- 1) kwantyfikatora ogólnego (dużego, generalnego, uniwersalnego) $\Lambda x P(x)$ odczytywanego za pomocą zwrotu: *Każdemu x przysługuje funkcja zdaniowa/ własność $P(x)$: $\Lambda x P(x) \equiv \sim \forall x \sim P(x)$ (Każdy x ma własność P , czyli: Nie istnieje x , który nie ma własności P);*
- 2) kwantyfikatora szczegółowego (małego, egzystencjalnego) $\forall x Q(x)$ odczytywanego za pomocą zwrotu: *Istnieje taki x , któremu przysługuje funkcja zdaniowa/ własność $P(x)$: $\forall x P(x) \equiv \sim \Lambda x \sim P(x)$ (Pewien x / Istnieje taki x , któremu przysługuje funkcja zdaniowa/ własność $P(x)$, czyli: Nie każdemu x nie przysługuje własność P).*

Realizacjami wyrażeniowymi kwantyfikatora ogólnego w hebrajszczyźnie biblijnej jest przede wszystkim כָּל / כָּל / כָּל / כָּל *KoL*².

¹ Z formalnego punktu widzenia w słowniku rachunku kwantyfikatorów występuje tylko jeden z podanych dwu kwantyfikatorów, ponieważ ogólny redukuje się do szczegółowego (może być przezeń zdefiniowany) i *vice versa*.

² Nie skupiam się na istniejących przekładach interesujących mnie fragmentów *Tanachu*. Uważam, że każdy z nich jest cenny, nawet w wypadku, gdy znacznie różnią się między sobą, wydobywając inny aspekt znaczenia, które w oryginale iskrzy się całą gamą sensów. Swoje tłumaczenie podaję tylko w wyjątkowych wypadkach. Posługuję się zazwyczaj internetowym „tłumaczeniem tyńieckim”, zwanym też Biblią Tysiąclecia – <http://www.biblia.net.pl>. Stosuję w niej przyjęte skróty abrewiacje ksiąg biblijnych. Tekst

הָלְלוּ אֶת-יְהוָה, כָּל-גּוֹיִם; שִׁבְחֵהוּ, כָּל-הָאֲמִיּוֹת
כִּי גָבַר עָלֵינוּ, תְּקֻדָּה-- וְאֶמֶת-יְהוָה לְעוֹלָם:
הָלְלוּ-יְהוָה

Alleluja. Chwalcie Pana, **wszystkie** narody, wystawiajcie Go, **wszystkie** ludy, (2) bo Jego łaska-
wość nad nami potężna, a wierność Pańska trwa na wieki.

Ps 117

[Przetłumaczyłabym raczej: Uwielbiajcie YHWH **wszystkie** ludy, wychwalajcie Go, **wszystkie**
narody, bo potęguje się nad nami Jego miłość, a prawda YHWH jest wieczna. Sławcie B-ga. –
K.T.]

הַכֹּל הַיּוֹם, יַחֲרֹשׁ הַחַרְשׁ לְזֶרַע; יִפְתַּח וַיִּשְׂדֶּד, אֲדָמָתוֹ

Czyż oracz **wciąż** [dosł. cały dzień/ czas – K.T.] tylko orze pod zasiew, przewraca i bronuje swą
rolę?

Iz 28,24

שְׁלֹשָׁה אֱלֹהִים, בְּנֵי-בֵן; וַיִּמְאַלְהָ, נִפְצָה כָּל-הָאָרֶץ

Ci trzech byli synami Noego i od nich to zaludniła się **cała** ziemia.

Rdz 9,19

וַיִּקְבְּצוּ כָל-יִשְׂרָאֵל אֶל-דָּוִד, חֲבֵרוֹנָה לְאָמָר: הֲיֵנָה עֲצֻמָּךְ וּבִשְׂרָךְ, אֲנַחְנוּ

Wtedy zgromadzili się **wszyscy** Izraelici przy Dawidzie w Hebronie i rzekli: Oto myśmy kości
twoje i ciało.

1 Krn 11,1

Odnoszące się do kwantyfikatora dużego wyrażenie *KoL* tworzy szereg względnie stałych
fraz nominalnych. Ich semantyczno-syntaktyczna jedność często podkreślana jest łącznikami,
jak w przytoczonych dwu przykładach: *KoL Ha'aReC* – *cała ziemia*; *KoL* *YiSRa'eL* – *cały Izrael, wszyscy Izraelici*. Nie jest to zabieg obligatoryjny. Wymienię kilka kolo-
kacji tego typu:

- *KoL Ha'aM* – *cały* (znany, bliski, ten, o którym mówi się w oczywistym kontekście)
lud:

וַיַּעֲנוּ כָל-הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ, כֹּל אֲנָשׁ-דְּבָר יְהוָה נַעֲשֶׂה; וַיָּשֶׁב מִיָּשֵׁב מֵאֶת-דְּבָרֵי הָעָם, אֶל-יְהוָה

hebrajski czerpię ze strony: <http://www.mechon-mamre.org/p/pt/pt00.htm>. Przyjęłam uproszczony sposób
transkrypcji fonetycznej pisma hebrajskiego. ' oznacza a alef (tzw. *spiritus lenis*), a ' to ajin (tzw. *spiritus*
asper). H nieme na końcu słowa bądź rdzenia stawiam w nawiasie okrągłym (h). Sygnalizuję różnice
między *s samek* i *s sin*, *t tet* i *t taw*, *w waw* i *w bet* (w niektórych pozycjach), *h he*, *h het* i *h kaf* (w nie-
których pozycjach), *cade* transkrybuję jako *c*. Spółgłoski i półspółgłoski w „transkrypcji” piszę wielką
literą. Nawias kwadratowy [] służy mi do umieszczenia własnych tłumaczeń i uwag po/ w przytoczonych
parazach biblijnych. Omawiane w przykładach rdzenie i ich tłumaczenia wyróżniam „zaciemnieniem”.

Wtedy **cały lud** jednogłośnie powiedziało: Uczynimy wszystko, co Pan nakazał. Mojżesz przekazał Panu słowa ludu.

Wj 19,8

- כל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל KoL BNeY YSRa'eL – *cały Izrael, wszyscy Izraelici*:

לֹא-רָאוּ אִישׁ אֶת-אָחִיו, וְלֹא-קָמוּ אִישׁ מִתַּחַתְּיוֹ--שְׁלֹשֶׁת יָמִים; וְלֹכְל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר, בְּמוֹשָׁב תָּם

Jeden drugiego nie widział i **nikt nie** mógł wstać z miejsca swego przez trzy dni. Ale Izraelici wszyscy mieli światło w swoich mieszkaniach.

Wj 10,23

- כָּל-נֶפֶשׁ חַיָּה KoL NeFeš HaYYa(H) – *wszelka istota żyjąca, która oddycha, w której jest dusza*:

וְהָיְתָה הַקָּשָׁת, בְּעֵינָיו; וּרְאִיתֶיהָ, לְזָכֹר בְּרִית עוֹלָם, בֵּין אֱלֹהִים, וּבֵין כָּל-נֶפֶשׁ חַיָּה כָּכָל-בְּשָׂר אֲשֶׁר עַל-הָאָרֶץ

Gdy zatem będzie ten łuk na obłokach, patrząc na niego, wspomnę na przymierze wieczne między mną a **wszelką istotą żyjącą** w każdym ciele, które jest na ziemi.

Rdz 9,16

- כָּל-בְּשָׂר KoL BaSaR – *wszelka istota cielesna, obdarzona ciałem, materialna*:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, אֶל-נֹחַ: זֶה אֶת-אוֹת-הַבְּרִית, אֲשֶׁר הִקְמַמְתִּי, בֵּינִי, וּבֵין כָּל-בְּשָׂר אֲשֶׁר עַל-הָאָרֶץ

Rzekł Bóg do Noego: To jest znak przymierza, które zawarłem między Mną a **wszystkimi istotami**, jakie są na ziemi.

Rdz 9,17

- כָּל-הַיָּמִים KoL HaYYaMiM – *wszystkie (określone, wymierne?) dni*:

אֲנִי כִי, אֶעֱרָבְנוּ--מִיָּדִי, תִּבְקָשׁוּנִי: אִם-לֹא הִבִּיא תִּיּוֹ אֵלַיךָ וְהִצַּגְתִּי לְפָנֶיךָ, וְחָטַאתִי לָךְ כָּל-הַיָּמִים

Ja odpowiadam za niego; ode mnie będziesz żądał, aby ci go oddać. Jeżeli nie przyprowadzę go do ciebie, możesz mi **nigdy nie** darować mej winy.

Rdz 43,9

[Przetłumaczyłabym raczej: po **wszystkie dni** będę winny wobec ciebie – K.T.]

Kwantyfikatory szczegółowy zaś realizuje się przede wszystkim partykułą istnienia, wyrażeniem, które stwierdza zaistnienie jakiegoś faktu: יֵשׁ Yeš.

וְאַתֶּם חֲזָקִים, וְאַל-יִרְפוּ יְדֵיכֶם: כִּי יֵשׁ שִׁכְר, לַפְּעֻלַתְכֶם

Wy zaś bądźcie mocni i nie opuszczajcie rąk, bo **jest** zapłata za wasze czyny.

2 Krn 15,7

וְיֵשׁ מִפֶּזֶר, וְנוֹסֵף עוֹד; וְחִשְׁבַּת מִיִּשְׂרָאֵל, אֶךְ-לְמִחְסוֹר

Jeden jest hojny, a stale bogaty, a nad miarę skąpy zmierza do nędzy.

Prz 11,24

וַיִּשְׂרָאֵל יְהִיָּה הָעֵנָן, יָמִים מִסָּפֶר--עַל-הַמִּשְׁפָּן; עַל-פִּי יְהִיָּה יַחְנוּ, וְעַל-פִּי יְהִיָּה יִסְעוּ

Lecz zdarzało się również tak, że obłok krótki czas pozostawał nad przybytkiem; wtedy również rozbijali obóz na rozkaz Pana i na tenże rozkaz go zwijali.

Lb 9,20

[czyli: *Były takie momenty, odcinki czasu, chwile... – K.T.*]

Zarówno jeden, jak i drugi kwantyfikator może obejmować sobą wydzielony semantycznie obszar języka – *universum* mowy (dyskursu). Polskie przykłady są w pewien sposób analogiczne do hebrajskich biblijnych. Oponują z sobą zdania: *Wszystko przemija* (brak selekcji); *Nic w tym pokoju nie jest na swoim miejscu* (rzeczy makroskopowe na ograniczonej przestrzeni); *Każdy człowiek/ Wszyscy/ jest/ są śmiertelny/ śmiertelni; Nikt nie jest niewinny; Żaden relatywista nie wierzy w wartości absolutne* (selekcja: istoty ludzkie); *W relatywizmie nie istnieją żadne wartości absolutne* (selekcja: określony pogląd, *abstractum*). Takie wydzielenie może dokonywać się dyskretnie, poprzez presupozycję, kontekstualnie lub jawnie, *explicite* określając dziedzinę, do której stosuje się konkretne wyrażenie kwantyfikatorowe. Ograniczenie to powoduje, że wyrażenia kwantyfikujące nie mają charakteru uniwersalnego. Przeciwnie, nosząc w większości znamię Quine’owskiego „zaangażowania ontologicznego”, stanowią, według mnie, wyrażenia charakterystyczne dla danego języka etnicznego i nie mogą być tłumaczone bez przywołania teorii, w której ramach funkcjonują i która jest immanentnie obecna w każdym języku naturalnym³.

³ Włączając się w dyskusję na temat funkcjonowania w językach naturalnych wyrażen *stricte* logicznych, do których zalicza się zazwyczaj, oprócz obu klasycznych kwantyfikatorów, wybrane funkctory prawdziwościowe dwuwartościowego rachunku zdań, przytoczę powody, dla których istnieje zasadnicza różnica między formułą logiczną a jej interpretacją w języku etnicznym, między prawem logicznym a jego werbalizacją, która – chociaż oparta na niezawodnym schemacie rozumowania – nie musi być do końca przekonująca i niepodważalna (TERMIŃSKA, 2006). O tzw. rzeczywistości empirycznej nieczęsto wypowiadamy się z absolutną pewnością, lecz zazwyczaj stosując zasadę indukcji i prawdopodobnego, czasem w najwyższym stopniu, uogólnienia. Można tu powołać się na rozważania Bertranda Russella w związku z pytaniem: „Czy słońce jutro weździe?” (RUSSELL, 2000: 46–49). Znaczące są także co najmniej wtopione w kontekst kulturowy właściwości języka deskrypcji, sytuacyjność wypowiedzi, jej umiejscowienie w konkretnym gatunku oraz przymioty podmiotu wypowiadającego. Nasza wiedza o naturze, kulturze, społeczeństwie, języku i nas samych zawsze jest zabarwiona mitem religijnym, ontologią wpisaną w nasz język, przekonaniem filozoficznymi, ideologicznymi oraz naukowymi. Nie można też pominąć osobistych doświadczeń rozmówców oraz panującej między nimi aury konwersacyjnej. Innymi słowy, żeby powiedzieć coś o świecie, nie wystarczy się rozejrzeć. Prawa logiczne klasycznego rachunku zdań o absolutnej, niezależnej od faktów prawdziwości są formalnie czyste, niezinterpretowane semantycznie i służą budowaniu oraz analizowaniu teorii naukowych. „W logice – pisze Russell – rozpatrywanie wnioskowań, które dotyczą konkretnych przypadków, jest stratą czasu: zajmujemy się tu całkowicie ogólnymi i czysto formalnymi implikacjami, a ustalenie, kiedy owe hipotezy zastają potwierdzone, a kiedy nie zyskują po-

Zwraca uwagę kwantyfikator ogólny dotyczący czasu – każdej chwili, każdego dającego i niedającego się pomyśleć momentu. W polszczyźnie realizowany jest wyrażeniem *zawsze*, a w hebrajszczyźnie biblijnej dwoma alternatywnie współwystępującymi leksemami: עֹלָם *'oLaM* (*przeszłość; dawne czasy; pradzieje; trwanie; długi czas; przyszłość; wieczność; wiecznie; na zawsze; na wieki*) i עַד *'aD* (*wieczność; nieograniczona przyszłość; zawsze; na zawsze; wiecznie*). Pierwszy z nich, ponieważ jest realizacją rdzenia עָלַם *'LM* wyrażającego ideę zakrywania, nieznanomości, zasłaniania, odnosi się nie tylko do czasu, lecz także do niemożliwej do ogarnięcia myślą przestrzeni. Wyraża zatem nieskończoność i bezgraniczność, nieogarnio-

twierdzenia, pozostawiamy innym dyscyplinom naukowym” (RUSSELL, 2000: 57). W rzeczywistej argumentacji zaś prawda formalna nie jest tak interesująca, jak prawda materialna *de re*, zawarta w przedmiotowym odczytaniu formuły. Ustalenie tej ostatniej w rzeczywistym, ekstralingwistycznym świecie nie zawsze jest możliwe, a zawsze wielorako uwarunkowane. Przekształcona formuła skonkretyzowana w języku naturalnym i odniesiona do rzeczywistego świata traci swój walor niezawodności. Język naturalny narzuca swe właściwości sztuczemu, idealnemu językowi logiki klasycznej w jego czystej, sformalizowanej postaci. Chodzi o takie cechy, jak: wieloznaczność, nieostrość, metaforyczność, wyrażenia systematycznie wprowadzające w błąd (tzw. błędy kategoriale), możliwość budowania paradoksów, brak jednoznacznych relacji między strukturą głęboką i powierzchnią, wyrażenia pozorne, puste referencjonalnie, rozchwiane reguły składniowo-semantyczne i in.

Stosowanie antonimów w parach zdań sprzecznych, różniących się jedynie negacją, w zasadzie podważa prawo podwójnego przeczenia ($\sim \sim p \rightarrow p$), a przez to oczywistość odzwierciedlających, według Russella, fundamenty ontologiczne trzech zasad, zwanych też prawami myślenia:

- prawo tożsamości: $p = p$: to, co jest, jest,
- prawo sprzeczności: $\sim (p \wedge \sim p)$: nic nie może zarazem być i nie być,
- prawo wyłączonego środka: $p \vee \sim p$: wszystko musi albo być, albo nie być.

Bertrand Russell pisze o ich niedowodliwości empirycznej, a zarazem mentalnej obecności *a priori* w każdym doświadczeniu (RUSSELL, 1995).

Wyrażenia funkcyjne, będące konkretyzacjami scharakteryzowanych przede wszystkim poprzez ich matryce prawdziwościowe funktorów klasycznego rachunku zdań, są wieloznaczne, a ich polisemiczność spotęgowana jest poprzez szeroko rozumiany kontekst. Jeżeli przypisujemy jakiejś formule logicznej ilustrującą ją rozumowanie, nie unikniemy także skomplikowanych zagadnień związanych z immanentnie wpisanymi w polszczyznę gramatycznymi właściwościami tekstu, mianowicie z temporalizacją wypowiedzenia, i różnorodną jego modalizacją (od epistemologicznej po deontyczną). Wielką rolę odgrywają tu kwestie spójności tekstu, a w szczególności anafora i katafora oraz prosentencjalizacja. Nie można również pominąć doniosłych kwestii stylistycznych, dzięki którym rozumowanie traci swą „logiczną” nienaturalność, przystosowując się do naturalnego w określonym diapazone stylistycznym *modus loquendi*. Prawa logiczne mogą być z powodzeniem ilustrowane zdaniami języka naturalnego za cenę utraty informacyjności, czyli tzw. substancjalizację. Możemy zatem mówić z dużą pewnością niezawodności wnioskowania implikacyjnego banały, w których treść następnika jest już wpisana w treść poprzednika, np. „Jeśli masz ciotkę, to twoja mama lub ojciec mają siostrę. Skoro zaś twoja mama i ojciec są jedynakami, to nie masz ciotki”. Drugim sposobem jest językowe „uzmiennienie” formuły. Podałam przykład transpozycji prostej, której konkretyzacją jest przytoczone rozumowanie o ciotce. Natomiast jej desemantyzacja za pomocą możliwie „pustych” znaczeniowo wyrażen może zostać dokonana zarówno w języku przedmiotowym (Jeżeli określona przyczyna wywołuje jakiś skutek, to jeżeli skutek ten nie zachodzi, to przyczyna nie miała miejsca), jak i w metafizycznym (Jeśli na podstawie jakiejś przesłanki uznajemy określony wniosek, to jeżeli wniosek ten jest fałszywy, to fałszywą też musi być przesłanka).

ność w sensie zarówno temporalnym, jak i spacyjnym. Kilka przykładów, których tradycyjne przekłady są dalece niedoskonałe, gdyż w polszczyźnie brak jest leksemów i formuł oddających dokładnie w ten sposób przestrzenny i czasowy bezmiar. Można by się ewentualnie odwołać do fraz *bez początku i końca* czy *z bezkresu w bezkres*, które jednakże są nieugruntowane tradycją, stylistycznie niezręczne, a ponadto również nie oddają w pełni sensu omawianych wyrażen.

יְהוָה יִמְלֹךְ, לְעֹלָם וָעֶד

Pan jest królem na zawsze, na wieki!

Wj 15,18

כִּי אֶת-כָּל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-אַתָּה רֹאֶה, לָךְ אֶתְנַנֶּה, וְלִזְרַעְךָ, עַד-עוֹלָם

cały ten kraj, który widzisz, daję tobie i twemu potomstwu na zawsze.

Rdz 13,15

הוֹדוּ לַיהוָה, כִּי טוֹב-- כִּי לְעוֹלָם, תִּקְדוּ

Chwalcie Pana, bo dobry, bo na wieki Jego łaskawość.

1 Krn 16,34

בָּרוּךְ יְהוָה, אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל-- {ר} מִן-הָעוֹלָם, וְעַד הַעֹלָם; וַיֵּאמְרוּ כָל-הָעַם, אָמֵן-- {ס} וְהִלְלוּ, לַיהוָה

Błogosławiony Pan, Bóg Izraela, od wieków na wieki. A cały naród odpowiedział: Amen i chwalił Pana.

1 Krn 16,36

וַעֲתָה יְהוָה--הַדְּבַר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ עַל-עַבְדְּךָ וְעַל-בֵּיתוֹ, יֵאָמֵן עַד-עוֹלָם; וַעֲשֵׂה, כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ

Teraz więc, o Panie, niech trwa na wieki słowo, któreś wyrzekł o słudze swoim i o domu jego, i uczyń, jak powiedziałeś.

1 Krn 17,23

וַיְבָרֶךְ דָּוִד אֶת-יְהוָה, לְעֵינֵי כָל-הַקָּהָל; וַיֵּאמֶר דָּוִד, בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ, מֵעוֹלָם, וְעַד-עוֹלָם

Potem Dawid błogosławił Pana wobec całego zgromadzenia i tak mówił: Bądź błogosławiony, o Panie, Boże ojca naszego, Izraela, na wieki wieków!

1 Krn 29,10

חַיִּים, שְׂאֵל מִמֶּךָ--נִתְתָּה לוֹ; אֲרַךְ יָמִים, עוֹלָם וָעֶד

Prosił Ciebie o życie: Ty go obdarzyłeś długimi dniami na wieki i na zawsze.

Ps 21,5

Hebrajszczyzna biblijna nie ma odpowiednika polskiego wyrażenia kwantyfikującego generalnie przestrzeń – *wszędzie*. Można nią natomiast objąć specyficzny, całościowy *modus* dotyczący wewnętrznego zaangażowania:

וַיַּעַמְד הַמֶּלֶךְ עַל-הָעַמּוּד וַיִּכְרֹת אֶת-הַבְּרִית לִפְנֵי יְהוָה, לְלַכֵּת אַחֵר
 יְהוָה וְלִשְׂמֹר מִצְוֹתָיו וְאֶת-עֲדוּתָיו וְאֶת-חֻקֹּתָיו בְּכֹל-לֵב וּבְכֹל-גִּפְשׁוֹ.
 לְהַקִּים אֶת-דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת, הַפְּתֻבִים עַל-
 הַסֵּפֶר הַזֶּה; וַיַּעַמְד כָּל-הָעָם, בַּבְּרִית

Następnie król stanął przy kolumnie i zawarł przymierze przed obliczem Pańskim, że pójdą za Panem, że będą przestrzegali Jego poleceń, przykazań i praw całym sercem i całą duszą, że w czyn zamienią słowa tego przymierza, spisane w tejże księdze. I cały lud przystąpił do przymierza.

2 Krl 23,3

וְכַמֹּהוּ הָיָה לְאִי-הָיָה לִפְנֵי מֶלֶךְ, אֲשֶׁר-שָׁב אֶל-יְהוָה בְּכֹל-לֵבּוֹ וּבְכֹל-גִּפְשׁוֹ וּבְכֹל-מֶדְאוֹ--כִּכְלֵל, תּוֹרַת מֹשֶׁה; וְאַחֲרָיו, לְאִי-קָם כָּמוֹהוּ.

Nie było przed nim króla podobnego do niego, który by zwrócił się do Pana całym sercem, całą duszą i całą mocą – zgodnie z całym Prawem Mojżesza. I po nim już nie zjawił się taki jak on.

2 Krl 23,25

Natomiast wyrażenie *אִישׁ* 'iyš – 'człowiek, mężczyzna' wykreśla obszar semantyczny dotyczący istot ludzkich i może sobą obejmować jakiegokolwiek przedstawiciela gatunku. Kontekst dookreśla jednak zazwyczaj zakres stosowalności tak sformułowanego wyrażenia kwantyfikującego. W podanej niżej jeremiadzie kwantyfikacja ogólna 'wszyscy, każdy' obejmuje sobą słuchaczy, prymarnych odbiorców wypowiedzi.

וְאַתֶּם הִרְעִיתֶם לַעֲשׂוֹת, מַאֲבֹתֵיכֶם; וְהִנֵּנְכֶם ה' לְכִים, אִישׁ אַחֲרֵי שְׂרָרוֹת לְבוֹ-הָרָע, לְבַלְתִּי, שָׁמַעַי אֵלַי

Wy zaś postępowaliście gorzej niż wasi przodkowie. Oto każdy z was idzie za popędem swego przewrotnego serca, odmawiając Mi posłuszeństwa.

Jr 16,12

W kolejnym zaś wypowiedzeniu nie chodzi o absolutnie wszystkie możliwe do pomyślenia grunty, lecz o terytorium Egiptu. Nie chodzi również o całą ludzkość, ale o wszystkich Egipcjan.

וַיִּקַּח יוֹסֵף אֶת-כָּל-אֲדָמַת מִצְרַיִם, לְפָרַע ה', כִּי-מָכְרוּ מִצְרַיִם אִישׁ שְׂדֵהוּ, כִּי-חָזַק עֲלֵהֶם הָרָעָב; וְתָהִי הָאָרֶץ, לְפָרַע ה'

Józef wykupił więc wszystkie grunty w Egipcie dla faraona; każdy bowiem Egipcjanin sprzedał swe pole, gdyż głód był coraz większy. Tak więc ziemia stała się własnością faraona.

Rdz 47,20

W roli kwantyfikatora szczegółowego występuje także wyrażenie אֶחָד 'aHaD – *jeden, ktoś, pewien*. Przykładowo:

וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל-אַבְנֵר הַלּוֹא-אִישׁ אַתָּה, וּמִי כַמוֹךָ בְּיִשְׂרָאֵל, וְלָמָּה לֹא שָׁמַרְתָּ, אֶל-אֶדְנִיךָ הַמֶּלֶךְ:
כִּי-בָא אֶחָד הָעָם, לְהַשְׁחִית אֶת-הַמֶּלֶךְ אֶדְנִיךָ

Dawid znów wołał w stronę Abnera: Czyż nie jesteś mężczyzną? Któż ci dorówna w Izraelu? A dlaczego nie czuwałeś przy panu, twoim królu? Zakradł się przecież ktoś z ludu, aby zamordować króla, twojego pana.

1 Sm 26,15

Pomijając całkowicie sprawę interpretacji wypowiedzenia następnego, zwrócę jedynie uwagę na to, że wyrażenie 'jeden' również może być użyte w charakterze szczegółowego kwantyfikatora. Ponieważ wyrażenie אֶלְהִים – 'eLoHiM – *B-g*, to formalnie liczba mnoga, wobec tego można było użyć wyrażenia odnoszącego się do małego kwantyfikatora – *ktoś z nas, jeden z nas*.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל הַיָּם, הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאָחָד מִמֶּנּוּ, לְדַעַת, טוֹב וְרָע; וְעַתָּה פֶן-יִשְׁלַח יָדוֹ, וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים, וְאָכַל, וַחַי לְעֹלָם

*Po czym Pan Bóg rzekł: Oto człowiek stał się taki jak My: zna dobro i zło [dosł.: jak jeden / któryś/ ktokolwiek z Nas ze względu na znajomość... K.T.]; niechaj teraz nie wyciągnie przy-
padkiem ręki, aby zerwać owoc także z drzewa życia, zjeść go i żyć na wieki.*

Rdz 3,22

Ten niejednoznaczny przykład zwraca uwagę na kwantyfikację ogólną w sensie dystrybucyjnym: *każdy jeden brany pod uwagę; każdy poszczególny egzemplarz zbioru*. Natomiast kwantyfikacja ogólna w sensie kolektywnym kieruje uwagę na całość, pełnię, jednorodność całego, bezwyjątkowego zbioru lub kolekcji. Dwa poniższe przykłady są jej ilustracją:

זוֹ אֵת לְפָנַי בְּיִשְׂרָאֵל עַל-הַגְּאֻלָּה וְעַל-הַתְּמוּרָה, לְקַיֵּם כָּל-דְּבָר, שֶׁלַּף אִישׁ נָעַל, וְנָתַן לְרַעְיוֹ;
זוֹ אֵת הַתְּעוּדָה, בְּיִשְׂרָאֵל

A taki był dawniej zwyczaj w Izraelu co do prawa wykupu i co do zmiany: aby zatwierdzić całą sprawę, zdejmował człowiek swój sandał i dawał drugiej stronie. Taki był sposób zaświadczenia w Izraelu.

Rt 4,7

קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים, וְשׁוּבוּ אֶל-יְהוָה; אָמְרוּ אֵלָיו, כָּל-תְּשׂוּאָ עוֹן וְקַח-טוֹב, וְנִשְׁלַמָּה פְּרִים, שְׁפִתֵינוּ

Zabierzcie ze sobą słowa i nawróćcie się do Pana! Mówcie do Niego: Przebacz nam całą naszą winę, w ten sposób otrzymamy dobro za owoc naszych warg.

Oz 14,3

וְהָיָה אֲנִי כִּי הוֹלֵךְ הִיּוֹם, בְּדַרְכְּךָ כָּל-הָאָרֶץ; וַיִּדְעֶתְם בְּכֹל-לִבְבְּכֶם וּבְכֹל-נַפְשְׁכֶם, כִּי לֹא-נִפְלָא דָבָר אֶחָד מִכֹּל הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים אֲשֶׁר דָּבַר יְהוָה אֵל הַיְּהוּדִים--הֵפֵל בְּאָזְנוֹ לָכֶם, לֹא-נִפְלָא מִמֶּנּוּ דָבָר אֶחָד

Ja sam muszę teraz pójść drogą, którą idą wszyscy, a wy zrozumcie to całym sercem i całą duszą swoją, że ze wszystkich wspaniałych obietnic, które dał wam Pan, Bóg wasz, ani jedna nie zawiodła: wszystkie wam się spełniły; żadna z nich nie okazała się próżna.

Joz 23,14

Różnica między kolektywnym a dystrybutywnym ujęciem kwantyfikacji ogólnej pięknie wydobyta jest w wypowiedzeniu:

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִסְפָּרָם רֵאשֵׁי הָאֲבוֹת וְשָׂרֵי הָאֱלֹפִים וְהַמְּאוֹת וְשֵׁ טְרִיָּהֶם הַמְּשֻׁרְתִים אֶת-הַמֶּלֶךְ לְכָל לְדָבָר הַמְּחַלְקוֹת, הַבָּאָה וְהִי צֵאת ח' דָּש בַּח דָּש, לְכָל ל, חֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה: הַמְּחַלְקֵת, הָאֲחַת--עֶשְׂרִים וָאַרְבָּעָה, אֶלְף

A oto Izraelici według ich liczby. Naczelnicy rodów, tysięcznicy, setnicy i urzędnicy, którzy służyli królowi we wszystkich sprawach hufców, przychodzących i odchodzących co miesiąc przez wszystkie miesiące roku. Każdy hufiec liczył dwadzieścia cztery tysiące.

1 Krn 27,1

Z wypowiedzenia tego wiemy, że nie było takiej sprawy, co do której odpowiedni zwierzchnicy nie byłiby kompetentni, że nie było takiego miesiąca, w którym nie byłoby ruchów wojska, i nie było takiego hufca, który by nie miał odpowiedniej liczby wojowników. Być może użycie wyrażenia הָאֲחַת *Ha'aHaT* – *każdy jeden, poszczególne*, usuwa możliwą wieloznaczność, która przysługuje polskiemu zdaniu: *Wszystkie hufce liczyły cztery tysiące*. Należy jednak zauważyć, że wyrażenie לְכָל ל *LeHoL* użyte zostało raz kolektywnie (wszystkie sprawy), a w odniesieniu do zamkniętej liczby miesięcy również w znaczeniu dystrybutywnym. Wydaje się, że wyrażenie 'aHaT – *jeden* użyte jest w roli kwantyfikatora ogólnego i wyspecjalizowane do sygnalizowania dystrybutywności. Potwierdzają to wypowiedzenia typu:

וְאַרְבָּעָה פָּנִים, לְאֶחָת; וְאַרְבָּעַ כַּנְּפִים, לְאֶחַת לָהֶם

Każda z nich miała po cztery twarze i po cztery skrzydła.

Ez 1,6

Chodzi o zamknięty zbiór czterech serafinów, z których każdy miał po cztery twarze i cztery pary skrzydeł. Podane przez *Biblię Tysiąclecia* tłumaczenie jest błędne, ponieważ nie uwzględniono w nim formy *dualis*, która występuje przy leksemie *skrzydło*. Dystrybutywne użycie wyrażenia kwantyfikatorskiego zostało zaakcentowane w wypowiedzeniu:

אִישׁ-אֶחָד מֵכֶם, יִרְדֶּף-אֶלְיָי: כִּי יְהוָה אֵל הַיְּהוּדִים, הוּא הִנְלַחֵם לָכֶם, כַּאֲשֶׁר, דָּבַר לָכֶם

Jeden z was pędził przed sobą tysiąc, albowiem Pan, Bóg wasz, sam walczył za was, jak wam obiecał.

Joz 23,10

[raczej: *Każdy z was, lub wręcz: każdy jeden z was...* – K.T.].

Kwantyfikator egzystencjalny zawężony semantycznie do istot ludzkich oddawany jest często wyrażeniami $\text{אִישׁ} \text{'iYš}$ – *człowiek, mężczyzna*, czyli *ktoś, ktokolwiek, pewien, jest taki, że...*, *niektórzy, są tacy, którzy/że...* i $\text{אֲנָשִׁים} \text{'aNašiyM}$, jego nieregularną liczbą mnogą.

$\text{וַיִּשְׂאוּ אֶת-עֵינֵיהֶם מִרְחוֹק וְלֹא הִפְרִיחוּ, וַיִּשְׂאוּ קוֹלָם וַיִּבְכוּ; וַיִּקְרְעוּ אִישׁ מְעֵלוֹ, וַיִּזְרְקוּ עָפָר עַל-$
 $\text{רִאשֵׁיהֶם הַשָּׁמַיְמָה}$

Skoro jednak spojrzeli z daleka, nie mogli go poznać. Podnieśli swój głos i zapłakali. Każdy z nich rozdarł swe szaty i rzucał proch w górę na głowę.

Hi 2,12

W wypowiedzeniu tym wyrażenie 'iYš , formalnie w liczbie pojedynczej, łączy się *ad sensum* z predykatywem w liczbie mnogiej i raczej, jak można wywnioskować z innych kontekstów, odnosi się do kwantyfikatora szczegółowego: *Byli tacy, którzy rozdzielali szaty...*

$\text{וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, אֲלֵהֶם: אַל-יֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד-בֹּקֶר, וְלֹא-שָׁמְעוּ אֵל-מֹשֶׁה, וַיֹּתֵרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד-בֹּקֶר, וַיִּרְם תּוֹלְעִים, וַיִּבְאֵשׁ; וַיִּקְצַץ רַף עֲלֵהֶם, מֹשֶׁה$

Następnie Mojżesz powiedział do nich: Niechaj nikt nie pozostawia nic z tego do następnego rana. Niektórzy nie posłuchali Mojżesza i pozostawili trochę na następne rano. Jednak tworzyły się robaki i nastąpiło gnicie. I rozgniewał się na nich Mojżesz.

Wj 16,20

[Przetłumaczyłabym: *Nie posłuchano Mojżesza i niektórzy pozostawili trochę do świtu... – K.T.*]

W powyższym wypowiedzeniu wyrażenie kwantyfikujące 'iYš występuje z negacją.

Współwystępowanie negacji i wyrażen kwantyfikatorowych jest istotnym problemem również dla języka polskiego dysponującego, w przeciwieństwie do hebrajszczyzny biblijnej, tzw. podwójną negacją.

3) $\sim \Lambda x P(x) \equiv Vx \sim P(x)$ (*Nie wszystkie x mają własność P, czyli Są takie/Niektóre/Pewne x nie mają własności P*);

4) $\Lambda x \sim P(x) \equiv \sim Vx P(x)$ (*Każdy x nie posiada własności P/ Wszystkie x są pozbawione własności P, czyli Nie ma takiego x, który by miał własność P*).

Wielkim zaskoczeniem jest dla mnie brak wypowiedzeń z wyrażeniami kwantyfikującymi, które są realizacjami formuły 3, będącej negacją kwantyfikatora ogólnego⁴. Nie znaczy to naturalnie, by nie można było sformułować twierdzenia braku jakichś właściwości u pewnych, np. ludzkich, bytów, lub ich niewchodzenia w określone relacje. Na ogół treść ta wyrażana jest po prostu negacją. Powodem niewystępowania takich formuł może też być brak stabilizacji syntaktycznej zarówno negacji $\text{לֹא} \text{Lo'}$, jak i wyrażenia kwantyfikacyjnego $\text{כֹּל} \text{Kol}$

⁴ Stwierdzenie o niewystępowaniu w języku hebrajskim (i jakimkolwiek innym) pewnego, raczej przewidywalnego, typu wyrażen jest ryzykowne; przyczyną może być nie dość uważna ekscerpja, niewprawność w posługiwaniu się odpowiednimi narzędziami, brak kompetencji i inne wyraźne niedostatki badacza. Jednak, nie mamy przecież do czynienia z językiem żywym; nie znamy w pełni rządzących nim reguł, które są jedynie restaurowane jako fragmentarycznie skonkretyzowane w tekście *Tanachu*. Brak, o którym mówię, może być całkowicie przypadkowy, a jego stwierdzenie – niewiarygodne.

KoL. W polszczyźnie istnieje zasadnicza różnica między *nie wszyscy* (formuła 3), a *wszyscy nie* (formuła 4).

Cytowany uprzednio (Wj 16,20) przykład, którego polskie tłumaczenie mogłoby sugerować zaprzeczenie wyrażenia odnoszącego się do kwantyfikatora małego, tylko pozornie realizuje formułę 3. Dosłowne tłumaczenie: ...*I nie posłuchali/nie usłuchano Mojżesza i niektórzy/ a byli też tacy, którzy zostawili...* ujawnia związek negacji z predykatywnym 'słuchać'. Natomiast wyrażenia konkretyzujące formułę 4 spotykane są relatywnie często i odznaczają się wielką różnorodnością formalizacji.

Najbardziej ewidentnym wyrażeniem negacji kwantyfikatora szczegółowego ('*nie istnieje, nie ma*') jest אֵין 'aYN – *nie ma, nie istnieje, brak...*

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו, כֹּה אָמַר חֲזַקְיָהוּ, יוֹם-צָרָה וְתוֹכְחָה וְנִאֲצָה, הַיּוֹם הַזֶּה: כִּי בָאוּ בָנִים עַד-מִשְׁבֵּר,
וְכִי אֵין לָדָה

... *by mu powiedzieli: Tak mówi Ezechiasz: Ten dzień jest dniem utrapienia i kary, i hańby. Albowiem dojrzały dzieci do swoich narodzin, a nie ma siły [nie istnieje siła/ moc – K.T.] do ich porodu.*

Iz 37,3

וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶּ, עֲמֹד פֶּתַח הָאֵהָל; וְהָיָה אִם-אִישׁ יבֹּא וְשָׂא לְךָ, וְאָמַר הַיֵּשׁ-פֶּה אִישׁ--וְאָמַרְתָּ אֵין

Czuwaj przy wejściu do namiotu – rzeź jej – a gdyby ktoś nadszedł i zapytał mówiąc: Jest tu kto? – odpowiedź: Nie ma.

Sdz 4,20

וַיֹּאמֶר לוֹ חֲלִילָהּ, לֹא תָמוּת--הֲנֵה לּו-עֲשֵׂה (לֹא-יַעֲשֶׂה) אָבִי דָבָר גָּדוֹל אוֹ דָבָר קָטָן, וְלֹא יִגְלֶה
אֶת-אָזְנִי; וּמִדּוֹעַ יִסְתִּיר אָבִי מִמֶּנִּי אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה, אֵין זֶאת

Odpowiedział: Żadną miarą! Nie umrzesz: mój ojciec nie podejmuje niczego ani wielkiego, ani małego, nie zawiadamiając mnie o tym. Dlaczego więc ojciec ukrywałby to przede mną? Tak nie jest. [dosł. to nie istnieje, czyli: to nie tak. – K.T.].

1 Sm 20,2

אֶל-תַּעֲלוּ, כִּי אֵין יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם; וְלֹא, תִנְגַּפוּ, לִפְנֵי, אֲבִיכֶם

Nie idźcie, albowiem pośród was nie ma Pana; rozgromią was nieprzyjaciele wasi.

Lb 14,42

עַל-כָּל-שִׁפְיִים בְּמִדְבָּר, בָּאוּ שְׁדָדִים, כִּי חָרַב לִיהוָה אֶכְלָה, מִקְצֵה-אֶרֶץ וְעַד-קְצֵה הָאָרֶץ: אֵין
שְׁלוֹם, לְכָל-בְּשׂוֹר

Na wszystkie pagórki pustyni dotarli łupieżcy, <albowiem miecz Pana pożera>; od końca do końca kraju żaden z ludzi nie żyje w pokoju.

Jer 12,12

[Przetłumaczyłabym raczej: ...*od krańca do krańca ziemi/kraju nie ma pokoju dla istot cielesnych.* – K.T.]

ויריחו ס' גֵרֶת וּמִסְגֵּרֶת, מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: אִין יִוצֵא, וְאִין בָּא

Jerycho było silnie umocnione i zamknięte przed Izraelitami. **Nikt nie** wychodził **ani nie** wchodził.

Joz 6,1

[Najprawdopodobniej chodzi tu o ludzi i zwierzęta, czyli: ...*nic nie mogło przedostać się na zewnątrz ani nic nie weszło do środka.* – K.T.].

וְנִתְּתִי מִפֶּתַח בַּיִת-דָּוִד, עַל-שְׁכְמוֹ; וּפֶתַח וְאִין ס' גֵר, וְסִגֵּר וְאִין פֶּתַח

Położę klucz domu Dawidowego na jego ramieniu; gdy on otworzy, **nikt nie** zamknie, gdy on zamknie, **nikt nie** otworzy.

Iz 22,22

[Równie dobrze subiekt może być bezosobowy: *nic/żadna siła nie zamknie... nic nie otworzy.* – K.T.].

מִי-הֶגִיד מֶרְאֵשׁ וְנִדְעָה, וּמִלְּפָנַיִם וְנִ אִמַר צְדִיק; אִף אִין-מִגִּיד, אִף אִין מִשְׁמִיעַ--אִף אִין-שׁ מֵעַ, אִמְרֵיכֶם

Kto objawił to z początku, żebyśmy wiedzieli, i to długo naprzód, byśmy rzekli: Słusznie? – **Nikt nie** objawiał, **nikt nie** obwieszczał, **nikt też nie** słyszał słów waszych.

Iz 41,26

We współczesnej polszczyźnie, w przeciwieństwie do języka hebrajskiego biblijnego, pewne fragmenty formuły 4 zostały zleksykalizowane i, niejako dodatkowo, „wzbogacone” o negację. Chodzi o formuły wyrażające podwójną negację:

- *nic... nie* (np. *Nic nie jest absolutnie pewne*);
- *żaden... nie* (np. *Żaden (człowiek) nie jest nieomylny; Żaden fakt nie jest niepodważalny*);
- *nikt... nie* (np. *Nikt nie jest bezstronny*);
- *nigdzie... nie* (np. *Nigdzie nie ma obiektywizmu*);
- *nigdy... nie* (np. *Nigdy nie było, nie ma i nie będzie pozalogicznych prawd absolutnych*).

nic ... nie

W języku hebrajskim biblijnym używane są na wyrażenie nieistnienia czegoś, co byłoby jakieś, z czym coś by się działo, co wchodziłoby w jakieś relacje, następujące formuły:

כֹּל ... לֹא *nie... wszystko, wszyscy*;

אִין כֹּל *nie istnieje wszystko/ nic/ cokolwiek nie istnieje*;

מִכָּל ... לֹא *nie... ze wszystkich, z całości*;

אֶחָד ... לֹא *nie... jeden*;

לְדָבָר ... לֹא *nie... rzecz/ sprawa/ słowo*.

A oto przykłady:

וַיֹּאמֶר יְהוָה, הֲלוֹ עִם אֶחָד וְשָׁפָה אֶחַת לְכֻלָּם, וְזֶה, הַחֵלֶם לַעֲשׂוֹת; וְעַתָּה לֹא-יִבְצָר מֵהֶם, כִּי לֹאֲשֶׁר-יִזְמוּ לַעֲשׂוֹת

i rzekł: Są oni jednym ludem i wszyscy mają jedną mowę, i to jest przyczyną, że zaczęli budować. A zatem w przyszłości nic nie będzie dla nich niemożliwe, cokolwiek zamierzają uczynić.

Rdz 11,6

[czyli: ... nie istnieje coś, cokolwiek, co byłoby dla nich niemożliwe...; wszystko nie będzie dla nich niemożliwe... (wszystko będzie możliwe) – K.T.];

יֵשׁ מִתְעַשֵּׂר, וְאֵין כֹּל; מִתְרוֹשֵׁשׁ, וְהוֹן רַב

Jeden udaje bogacza – nie mając niczego, [inny] udaje nędzarza – a opływa w dobra.

Prz 13,7

[czyli: ...zdarza się, że udający bogacza nie ma niczego, a udający nędzarza – ma liczne dobra; K.T.];

וַדַּוִּד אָמַר, אֲנִי לְשָׂקָר שָׁמַרְתִּי אֶת-כָּל-אֲשֶׁר לָזָה בְּמִדְבָּר, וְלֹא-נִפְקַד מִכָּל-אֲשֶׁר-לוֹ, מְאוּמָה; וַיֵּשֶׁב-לִי רֶעֶה, תַּחַת טוֹבָה

Tymczasem Dawid mówił sobie: Na darmo strzegłem na pustkowiu całego dobytku jego, tak że nic nie zginęło, co posiadał, bo odplacił mi złym za dobre.

1 Sm 25,21

[czyli: ...nie było czegokolwiek, czegoś z wszystkiego, co miał, co zginęło..., wszystkie jego rzeczy nie zginęły... – K.T.];

וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה, מִמְּחֻרַת, וַיָּמַת, כֹּל מִקְנֵה מִצְרַיִם; וּמִמְקַנֵּה בְנֵי-יִשְׂרָאֵל, לֹא-מָת אֶחָד

I nazajutrz Pan uczynił to, że wyginęło wszelkie bydło Egipcjan, a z bydła Izraelitów nic nie zginęło.

Wj 9,6

[czyli: ...nie było ani jednego zwierzęcia z bydła Izraelitów, które umarło; wszystkie zwierzęta, co do jednego nie umarły. – K.T.];

הַיּוֹם, יָמִים בָּאִים, וְנִשְׂאָ כָל-אֲשֶׁר בְּבֵיתְךָ וְאֲשֶׁר אֶצְרוּ אָבִיךָ עַד-הַיּוֹם הַזֶּה, בְּכֹלֵה: לֹא-יִנָּתַר דָּבָר, אָמַר יְהוָה

Oto nadejdą dni, gdy to wszystko – co jest w twoim pałacu i co nagromadzili twoi przodkowie aż do dnia dzisiejszego – zostanie zabrane do Babilonu. Nic nie zostanie – mówi Pan.

2 Krl 20,17; Iz 39,6

[czyli: ...nie zostanie, uchowa się (nawet jedna) rzecz... – K.T.];

הוי אִמֵר לְעֵץ הַקִּיץָה, עוֹרֵי לְאָבֶן דוֹמָם; הוּא יוֹרֶה--הֵנָה הוּא תִפּוֹשׁ זָהָב וְנֶכֶסֶף, וְכָל-רוּחַ אֵין בְּקִרְבּוֹ

*Biada temu, co mówi: Obudź się! – do drzewa, i – Podnieś się! – do niemego głazu! Okryte one złotem i srebrem, lecz ducha **wcale w nich nie ma***

Ha 2,18

[czyli: ...w żadnym z nich nie ma ducha/ duszy/ oddechu...nie istnieje taki, w którym jest duch/dusza/ oddech... – K.T.];

כִּי לֹא בְּמוֹתוֹ, יִקַּח הַכֹּל; לֹא-יִרְדּוּ אַחֲרָיו כְּבוֹדוֹ

*...bo kiedy umrze, **nic** z sobą **nie** weźmie, a jego zamożność nie pójdzie za nim.*

Ps 49,18

[czyli: ...wszystkiego nie weźmie/ nie istnieje coś takiego/nic takiego, co weźmie, czyli: *nic nie weźmie...* – K.T.].

żaden ... nie; nikt... nie

Podane w dalszej partii tekstu formuły są realizacjami polskich wyrażen kwantyfikatorskich. W większości wypadków wyrażenia kwantyfikatorskie stosują się do obiektów ludzkich. W dwóch pierwszych decyduje o tym kontekst, a w następnych – odpowiednie leksemy.

כֹּל... לֹא *nie ... wszystko, wszyscy; wszystkie;*
כָּל... לֹא *wszystko, wszyscy, wszystkie ... nie;*
אִישׁ... לֹא *nie ... człowiek;*
אִישׁ אֶל *człowiek nie;*
אִישׁ לֹא *człowiek nie;*
אָדָם לֹא *człowiek nie;*
כָּל... מִן-הָאָדָם ... לֹא *wszyscy... z ludzi ... nie;*
בֶּן-אָדָם לֹא *nie ... syn Adama;*
כָּל-אִישׁ... לֹא *nie ... każdy człowiek;*
כָּל-אָדָם לֹא *każdy człowiek nie.*

A oto przykłady:

טוֹבָה חֲכָמָה, מִפְּנִינִים; וְכָל-חֲפָצִים, לֹא יִשׁוּוּ-בָּהּ

*...bo mądrość cenniejsza od pereł i **żaden** klejnot nie jest jej równy.*

Prz 8,11

[czyli: ...wszystkie klejnoty nie są z nią porównywalne/ nie istnieje klejnot wart tyle, co ona. – K.T.];

אם-יִרְאוּ, אֶת-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי, לָאֲבֹתֶיךָ; וְכֵן-מִנְאֻצֵּי, לֹא יִרְאוּהָ

...ci nie zobaczą kraju, który obiecałem pod przysięgą ich ojcom. Żaden z tych, którzy Mną wzgardzili, nie zobaczy go.

Lb 14,23

[czyli: ...wszyscy, którzy mnie zlekceważyli/ odrzucili/ pogardzili mną, nie zobaczą tej ziemi; nie istnieje taki, który mnie zlekceważył i zobaczył tę ziemię. – K.T.];

וַיֵּן לְאֶ-יִשְׁתּוֹ, כֹּל-כֶּהֵן, בְּבוֹאָם, אֶל-הַחֵצֵר הַפְּנִימִית

Żaden kapłan nie ma pić wina, jeśli się udaje do wewnętrznego dziedzińca.

Ez 44,21

[czyli: ...wszyscy kapłani nie będą pić wina.../ nie ma takiego, który (może) pić... – K.T.];

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, זֶה אֵת חֻקַּת הַפֶּסַח: כֹּל-בֶּן-יִנְכֹר, לֹא-יֵאָכֵל בּוֹ

Pan powiedział do Mojżesza i Aarona: Takie będzie prawo dotyczące Paschy: Żaden cudzoziemiec nie może jej spożywać.

Wj 12,43

[czyli: ...wszyscy cudzoziemcy nie będą jej jedli, nie będzie takiego cudzoziemca, który będzie ją jadł. – K.T.].

Dalsze przykłady zawężają dziedzinę interpretacji do świata ludzi, co podkreślane jest odpowiednimi wyrażeniami. Zauważalne są tu lekkie wariacje syntaktyczno-stylistyczne. Zwraca uwagę kilka generycznych określeń człowieka: אָדָם 'aDaM – Adam, אִישׁ 'iYš – człowiek, mężczyzna, מִן הָאָדָם MiN 'Ha'aDaM – z ludzi, בֶּן-אָדָם BeN 'aDaM – syn Adama.

כֹּל-חֶרֶם, אֲשֶׁר יִחַרֵם מִן-הָאָדָם--לֹא יִפְדֶּה: מוֹת, יוּמָת

Żaden człowiek, który jest poświęcony dla Pana jako cherem, nie może być wykupiony. Musi on być zabity.

Kpł 27,29

[czyli: Wszyscy „cherem”, którzy zostali wydzieleni („wycheremowani”) z ludzi, nie będą wykupieni, nie istnieje taki, który mógłby być wykupiony... Składnia: wszyscy.. z ludzi... nie... – K.T.];

וְהִשְׁבִּיעַ אֶתְּהָ כֹּהֵן, וְאָמַר אֶל-הָאִשָּׁה אִם-לֹא שָׁכַב אִישׁ אֵתְךָ, וְאִם-לֹא שָׁטִית טְמֵאָה, תַּחַת אִישׁ--הַנָּקִי, מִמֵּי הַפְּרִים הַמְּאָרְרִים הָאֵלֶּה

Wtedy zaprzysięgnie kobiety i powie do niej: Jeśli rzeczywiście żaden inny mężczyzna z tobą nie obcował i jeśliś się z innym nie splamiła nieczystością względem swego męża, wówczas woda goryczy i przekleństwa nie przyniesie ci szkody.

Lb 5,19

[czyli: ...jeśli nie istnieje jakiś/ jakikolwiek mężczyzna, który z tobą spał...; jeśli chodzi o wszystkich mężczyzn, to jeśli z żadnym z nich nie spałaś... Składnia: nie... człowiek... – K.T.];

וְאִישׁ לֹא יַעֲלֶה עִמָּךְ, וְגַם אִישׁ אֶל-יָרֵא בְּכָל-הָהָר; גַּם-הַצֹּאֵן וְהַבְּקָר אֶל-יָרְעוּ, אֶל-מוֹל הָהָר
ההוא

Nikt nie może wstąpić z tobą i nikt nie może się pokazać na górze. Również mniejsze i większe bydło nie może wypasać się na zboczach góry.

Wj 34,4

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, אֲלֵהֶם: אִישׁ, אֶל-יֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד-בֶּקָר

Następnie Mojżesz powiedział do nich: Niechaj nikt nie pozostawia nic z tego do następnego rana.

Wj 16,19

וַיְהִי כְּכַל תּוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת הַעֲלֶה, וַיֹּאמֶר יְהוָה לְרָצִים וְלִשְׁלִשִׁים בֹּאוּ הַכּוֹס אִישׁ אֶל-יָצֵא, וַיְכּוּם, לְפִי-
חָרָב; וַיִּשְׁלְכוּ, הָרָצִים וְהַשְּׁלִשִׁים, וַיִּלְכוּ, עַד-עִיר בֵּית-הַבְּעַל

Kiedy Jehu skończył składać ofiarę całopalną, rozkazał straży przybocznej i tarczownikom: Idźcie, uderzcie na nich! Niech nikt nie ujdzie! Więc straż przyboczna i tarczownicy wycięli ich ostrzem miecza, położyli ich trupem i dotarli aż do sanktuarium świątyni Baala.

2 Krl 10,25

מִצָּא בָהּ, אִישׁ מִסֹּכֵן חָכֵם, וּמִלֵּט-הוּא אֶת-הָעִיר, בְּחֻמָּתוֹ; וְאָדָם לֹא זָכַר, אֶת-הָאִישׁ הַמִּסֹּכֵן הַהוּא

I znalazł się w nim człowiek biedny, lecz mądry, i ten uratował miasto dzięki swej mądrości. A nikt nie pamięta o tym biednym człowieku.

Koh 9,15

Dwa poniższe, niemal identyczne wypowiedzenia różnią się nieznacznie między sobą przede wszystkim tym, że w drugim z nich redundantnie, lub może emfaticznie, użyte jest jedno z wyrażzeń we frazie nominalnej כָּל-אִישׁ *Kol 'iYš – każdy człowiek, wszyscy ludzie*, co jest raczej niespotykane w omawianych konstrukcjach z negacją.

כְּמַהֲפַכַת סֹדִם וְעַמֹּרָה, וּשְׂכֵנֶיהָ--אָמַר יְהוָה; לֹא-יָשֵׁב שָׁם אִישׁ, וְלֹא-יָגוּר בָּהּ בֶּן-אָדָם

Jak po zburzeniu Sodomy i Gomory oraz miast sąsiednich – mówi Pan – nikt nie będzie tam mieszkał, i żaden człowiek nie osiedli się na tym miejscu.

Jr 49,18

[czyli: ...człowiek tam nie zamieszka i syn Adama się tam nie osiedli. – K.T.];

הָיוּ עָרֵיהָ לְשִׁמָּה, אָרְצָן צִיָּה וְעַרְבָּה: אָרְצָן, לֹא-יָשֵׁב בָּהּ כָּל-אִישׁ, וְלֹא-יָעִבֵר בָּהּ, בֶּן-אָדָם

Stały się jego miasta pustynią, ziemią bezwodną i stepem, gdzie nikt nie mieszka, ani nie przechodzi tamtędy żaden człowiek.

Jr 51,43

[czyli: ... jeśli chodzi o wszystkich ludzi, to nie będą tam mieszkać i nie przejdzie tamtędy syn Adama. – K.T.].

Wydaje się, że podobnie można traktować formułę כל אדם ל' א w przytoczonym przykładzie:

וְכָל-אָדָם ל' א-יְהִיָּה בָּא הָהָל מוֹעֵד, בָּב אִו לְכַפֵּר בְּק דָּש--עַד-צָאֲתוּ; וְכַפֵּר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ, וּבְעֵד
כָּל-קֹהֵל יִשְׂרָאֵל

Żaden człowiek nie będzie obecny w Namiocie Spotkania od chwili, kiedy Aaron wejdzie, aby dokonać obrzędu przebłagania w Miejscu Najświętszym, dopóki nie wyjdzie. Tak dokona przebłagania za siebie samego, za swój dom i za całe zgromadzenie Izraela.

Kpł 16,17

מִי-פָלַג לְשִׁטְף תְּעֵלָה; וְדָרָה, לְחִיזוֹ ק לֹוֹת.
לְהַמְטִיר, עַל-אֶרֶץ ל' א-אִישׁ-- מְדַבֵּר, ל' א-אָדָם בֹּו

Kto kopną kanały ulewie lub drogę chmurze ze gromotem, by padał deszcz na pustkowiu, w pustyni zupełnie bezludnej,

Hi 38,25–26

[dosłownie: ...by padał deszcz na ziemię, (gdzie) nie ma człowieka/ nikogo, pustynię, w której nie jest jakikolwiek człowiek. – K.T.].

nigdzie... nie; nigdy ... nie

Jedyny, jaki zdołałam znaleźć, przykład odnoszący się do szczegółowej kwantyfikacji przestrzennej z negacją zawiera wyrażenie אָנָה וְאָנָה 'aNe(H) Wa'aNa(H), które przetłumaczyłabym jako: *tu i ówdzie*. Przykład jest niejednoznaczny, ponieważ zaprzeczenie dotyczy raczej predykatywu הָלַךְ HaLaK – *chodził*.

הוּא-בָּא, וַיַּעַמְד אֶל-אֶדְנָיו, וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱלִישָׁע, מֵאֵן (מֵאֵין) גִּחְזוֹ; וַיֹּאמֶר, ל' א-הָלַךְ עִבְדְּךָ אָנָה
וְאָנָה

Sam zaś poszedł i stanął się przed swoim panem, a Elizeusz zapytał go: Skąd ty idziesz, Gechazi? Odparkł: Sługa twój nigdzie nie chodził.

2 Krl 5,25

Duży kwantyfikator odnoszący się do wszystkich przyszłych momentów czasowych połączony z zaprzeczeniem wykształcił w hebrajszczyźnie biblijnej charakterystyczną, zleksykalizowaną formułę ל' א... עוֹד, tłumaczoną na język polski jako *nigdy*. Wyrażenie עוֹד 'od, dość luźno powiązane z rdzeniem, to nomen oznaczające powtarzalność, trwanie, które zgramatyzalizowało się w partykuły: *jeszcze; już; ciagle; dalej; jak długo; znowu*. Cała formuła zatem mówi o niepowtarzalności jakiegoś faktu i w tym sensie konsekwentnie jest używana. Kilka przykładów:

וַיֹּאמֶר שָׂאוּל חֲטָאתִי שׁוּב בְּנֵי-דָוִד, כִּי לֹא-אָרַע לְךָ עוֹד, תַּחַת אֲשֶׁר יָקַרְהָ נַפְשִׁי בְּעֵינֶיךָ, הַיּוֹם
הַזֶּה: הַיְהִה הַסְּכֵלְתִי וְאֲשַׁגְּהָ, הַרְבֵּה מֵאֵד

Odrzekł Saul: Zgrzeszyłem. Wróć, synu mój, Dawidzie, już **nigdy nie** zrobię ci krzywdy, gdyż dzisiaj cenne było w twych oczach moje życie. Postępowałem nierozsądnie i błędziłem bardzo.

1 Sm 26,21

וַתִּתֵּן לְמֶלֶךְ מֵאָה וָעֶשְׂרִים כֶּפֶר זָהָב, וּבִשְׂמִים הַרְבֵּה מֵאֵד--וְאָכְנוּ יָקָרְהָ; לֹא כָּא כִּבְשָׁם הַהוּא עוֹד
לְרֹב, אֲשֶׁר-נִתְּנָה מִלְּפֶת-שָׂבָא לְמֶלֶךְ שָׁלֹמֹה

Następnie dała królowi sto dwadzieścia talentów złota i bardzo dużo wonności oraz drogocennych kamieni. **Nigdy nie** przyniesiono więcej wonności od tych, które królowa Saby dała królowi Salomonowi.

1 Krl 10,10

וַהֲקִמֹתִי אֶת-בְּרִיתִי אִתְּכֶם, וְלֹא-יִכָּרֵת כָּל-בֶּשֶׂר עוֹד מִמִּי הַמַּבּוּל; וְלֹא-יִהְיֶה עוֹד מַבּוּל, לְשַׁחַת
הָאָרֶץ

Zawieram z wami przymierze, tak iż **nigdy** już **nie** zostanie zgładzona wodami potopu żadna istota żywa i już **nigdy nie** będzie potopu niszczącego ziemię.

Rdz 9,11

Zasięg negacji i zasięg kwantyfikatora mogą rodzić nie tyle dwuznaczności, ile ambiwalencje co do użycia określonych wyrażeń. W polskim tekście tłumaczenia pierwszego z dwu poniższych przykładów wyrażenie *wszystkiego* można z powodzeniem zastąpić wyrażeniem *niczego*. W następnym przykładzie analogiczne zjawisko występuje w tekście hebrajskim. Wyrażenie *עד-עולם ... ל'א* L'o... 'ad 'oLaM – *nie ... na wieki/ na zawsze*, które z powodzeniem można by zastąpić formułą *עוד ... ל'א* L'o... 'Od – *nigdy*.

וַיִּרַח יְהוָה, אֶת-רִיחַ הַנִּיחֹחַ, וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-לְבוֹ לֹא-אֶסֶף לְקַלֵּל עוֹד אֶת-הָאָדָמָה בְּעֵבוּר הָאָדָם,
כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו; וְלֹא-אֶסֶף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת-כָּל-חַי, כַּאֲשֶׁר עֲשִׂיתִי

Gdy Pan poczuł miłą woń, rzekł do siebie: Nie będę już więcej złorzeczył ziemi ze względu na ludzi, bo usposobienie człowieka jest złe już od młodości. Przeto już **nigdy nie** zgładzę **wszystkiego**, co żyje, jak to uczyniłem.

Rdz 8,21

לֹא-יָבֹא עֲמוּנֵי וּמוֹאָבִי, בְּקִהְלֵי יְהוָה: גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי, לֹא-יָבֹא לָהֶם בְּקִהְלֵי יְהוָה עַד-עוֹלָם

Nie wejdzie Ammonita i Moabita do zgromadzenia Pana, nawet w dziesiątym pokoleniu; **nie** wejdzie do zgromadzenia Pana **na wieki**,

Pwt 23,4

Logiczny rachunek kwantyfikatorów siłą rzeczy nie obrazuje sposobów emfazyzacji kwantyfikatorów stosowanych w językach naturalnych. Emfaza w polszczyźnie uwidacznia się, nie licząc wyrażeń asertywnych, w charakterystycznych zwrotach w rodzaju: *bez reszty, do końca, bez wyjątku, ani trochę*, wyselekcjonowanych semantycznie: *co do grosza/ do (ostatniej) kro-*

pli/ziarna/pyłku etc. W hebrajskim biblijnym też znalazłam kilka sposobów uwyppuklających kwantyfikację.

Istnieje charakterystyczny dla języków semickich i przejęty w językach europejskich bliźm semantyczno-składniowy polegający na superlatywizacji danego zjawiska, relacji czy cechy przez wyniesienie ich ponad podobne. Chodzi o typ: *król królów, pieśń nad pieśniami*. We współczesnej polszczyźnie pojawiła się „autorska” *oczywista oczywistość*, a funkcjonują Sienkiewiczowski *cham z chamów* czy *najprawdziwsza prawda* (KLESZCZOWA, 2010). Przypuszczam, że w cytowanym niżej wypowiedzeniu mamy do czynienia z podobnym zabiegiem, ponieważ występuje negacja konstrukcji: *człowiek z ludzi (domu)*:

וַיְהִי כִּהְיוֹם הַהוּא, וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת מְלָאכָתּוֹ; וַאֲיִן אִישׁ מֵאֲנָשֵׁי הַבַּיִת, שָׁם—בַּבַּיִת

Pewnego dnia, gdy wszedł do domu, aby spełniać swe obowiązki, i nikogo z domowników tam nie było [czyli: ...nie było absolutnie nikogo z ‘ludzi (tego) domu’, mieszkańców domu, domowników – K.T.], *uchwyciła go ona za płaszcz i powiedziała: Połóż się ze mną! Lecz on [wy-rwał się], zostawił płaszcz w jej ręku i wybiegł na dwór.*

Rdz 39,11–12

Poniższe dwa wypowiedzenia zawierają leksykalne wskaźniki emfazy: **גַּם-אֶחָד** *GaM 'eHaD* – *nawet jeden* i **עַד-אֶחָד** – *'aD 'eHaD* – *do jednego*.

הַכֹּל לְסָר, וַיִּתְּדוּ וַיִּצְלְחוּ: אִין ע' שֶׁ-טוֹב--אִין, גַּם-אֶחָד

Wszyscy razem zblądzili, stali się nikczemni: nie ma takiego, co dobrze czyni, nie ma ani jednego.

Ps 14,3

וַיָּשָׁבוּ הַמַּיִם, וַיַּכְסּוּ אֶת-הַרְקָב וְאֶת-הַפְּרָשִׁים, לִכְלִי חֵיל פָּרַע הוּא, הַבְּאִים אֶתְרֵיהֶם בַּיָּם: לֹא-נִשְׁאָר בָּהֶם, עַד-אֶחָד

Powracające fale zatopiły rydwany i jeźdźców całego wojska faraona, którzy weszli w morze, ścigając tamtych, nie ocalał z nich ani jeden.

Wj 14,28

Być może również nagromadzenie negacji w jednym wypowiedzeniu, jego rytmizacja i nagłe „złamanie” paralelizmu semantyczno-składniowego również są specyficznie hebrajską taktyką emfazy. Wielość tego rodzaju wypowiedzeń wyraźnie świadczy o nasemantyzowaniu tak zbudowanych fraz. Przykładowo:

וַיִּתְּמַס קָם, לְמִטָּה-רָשָׁע; לֹא-אֶמְהֶם וְלֹא מְהֶמוֹנָם, וְלֹא מְהֶמָּה--וְלֹא-נִהְיָ בָהֶם

Gwałt stał się berłem niesprawiedliwości. <Nic po nich nie pozostanie, nic z ich bogactwa, nic z ich krzyków, żaden ślad po ich wspaniałości>.

Ez 7,11

וְהָיְתָה הַצֹּר לְמַעוֹן תַּנִּים, שְׁמֵמָה--עַד-עוֹלָם: לֹא-יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ, וְלֹא-יִגּוֹר בָּהּ בֶּן-אָדָם

Chasor stanie się siedliskiem szakali, pustkowiec na wieki. Nikt nie będzie tam mieszkał, ani się nie osiedli tam żaden człowiek.

Jr 49,33

פֶּה-לֶהֱם, וְלֹא יִדְבְּרוּ; עֵינַיִם לֶהֱם, וְלֹא יִרְאוּ.
אָזְנַיִם לֶהֱם, וְלֹא יִאֲזִינוּ; אַף, אִין-יֵשׁ-רוּחַ בְּפִיהֶם.

Mają usta, ale nie mówią, mają oczy, ale nie widzą. Mają uszy, ale nie słyszą; i nie ma oddechu w ich ustach.

Ps 135,16-17

W tym przykładzie wyraźnie podkreślony jest brak oddechu/ życia (którego zupełnie, ani trochę, tym bardziej nie ma), a to przez dodatkowe zastosowanie oryginalnego połączenia w jednym zestroju akcentowym negacji i wyrażenia kwantyfikatorowego oraz partykuły emfazy.

Zarówno w języku polskim, jak i hebrajskim biblijnym mamy do czynienia z kłopotliwymi i dwuznacznymi, paradoksalnymi i *de facto* sprzecznymi z logiką kwantyfikatorów konstrukcjami realizującymi wewnątrznie niespójne, a więc formalnie fałszywe, chociaż zrozumiałe i niebudzące na ogół wątpliwości interpretacyjnych formuły:

- 5) $*\forall x P(x) \equiv \forall x \sim P(x)$ (Każdy *x* ma własność *P*, czyli/chociaż Istnieje *x*, który nie ma własności *P*);
- 6) $*\forall x \sim P(x) \equiv \forall x P(x)$ (Każdy *x* nie posiada własności *P*/ Wszystkie *x* są pozbawione własności *P*, czyli /chociaż Jest taki *x*, który ma własność *P*).

W polszczyźnie reprezentowane są one konstrukcjami: *wszystko/ nic... oprócz/ poza/ ale nie/ nie licząc/ nie licząc/ z wyjątkiem/ wyłączając/ chyba że weźmie się pod uwagę...* etc. W hebrajszczyźnie, poza znamionym przykładem, który omówię na zakończenie, znalazłam tylko jedno, cytowane poniżej, wypowiedzenie tego typu:

וְלֶרֶשׁ אִין-כֹּל, כִּי אִם-כַּבְּשָׂה אַחַת קִטְנָה אֲשֶׁר קָנָה, וַיַּחֲזֶקָ, וַתִּגְדֹּל עִמּוֹ וְעַם-בְּנֵי יִחְדּוּ; מִפֶּתַח
תֹּאכַל וּמִכֹּסוֹ תִשְׁתָּה, וּבְחִיקוֹ תִשְׁכַּב, וַתְּהִי-לוֹ, כַּבֶּת

...biedak nie miał nic, prócz jednej małej owieczki, którą nabył. On ją karmił i wyrosła przy nim wraz z jego dziećmi, jadła jego chleb i piła z jego kubka, spała u jego boku i była dla niego jak córka.

2 Sm 12,3

Formalna nonsensowność stwierdzeń typu: *wszystko oprócz* została w sposób znamionny wykorzystana w scenie kuszenia przez Wielkiego Mistrza Manipulacji – Węża z rajskiego ogrodu i zgrabnie zneutralizowana przez jego rozmówczynię Ewę. Wąż pyta:

אִם כִּי-אָמַר אֵל הַיִּם, לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ הָעֵדֶן

Czy rzeczywiście Bóg powiedział: Nie jedzcie owoców ze wszystkich drzew tego ogrodu?

Rdz 3,1

Warto w tym miejscu przytoczyć słowa YHWH w *oratio recta*:

מִכֹּל עֵץ-הַגֶּן, אָכַלְתָּ אֶת-אֵילֵי הַגֶּן, וּמֵעֵץ, הַדֹּעַת טוֹב רָעָה—לֹא תֹאכַל, מִמֶּנּוּ: כִּי, בַּיּוֹם אָכַלְתָּ מִמֶּנּוּ—
מוֹת תָּמוּת

Z *wszelkiego* drzewa tego ogrodu możesz spożywać według upodobania; ale z drzewa poznania dobra i zła nie wolno ci jeść, bo gdy z niego spożyjesz, niechybnie umrzesz.

Rdz 2,16–17

Można powiedzieć, że YHWH w zasadzie zabronił i nie zabronił (w zależności od zasięgu kwantyfikatora i negacji) jedzenia owoców ze wszystkich drzew i że pytanie Węża jest całkowicie zasadne. Odpowiedź Ewy nie zawiera już kwantyfikacji, jest zatem spójna, chociaż nie jest dokładnym przytoczeniem słów YHWH (w końcu nie do niej były skierowane), lecz znacznym ich rozszerzeniem (inkluzywna liczba mnoga: ‘my’/‘wy’, dotyk):

וְתֵאמַר הָאִשָּׁה, אֶל-הַנָּחָשׁ: מִפְּרֵי עֵץ-הַגֶּן, נֹאכַל. וּמִפְּרֵי הָעֵץ, אֲשֶׁר בְּתוֹךְ-הַגֶּן--אָמַר אֶל-הָאֵלֹהִים לֵאמֹר
תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ, וְלֹא תִגְעוּ בוֹ: כִּן-תָּמִתוּן

Niewiasta odpowiedziała wężowi: Owoce z drzew tego ogrodu jeść możemy, tylko o owocach z drzewa, które jest w środku ogrodu, Bóg powiedział: Nie wolno wam jeść z niego, a nawet go dotykać, abyście nie pomarli.

Rdz 3,2–3

Przez cały XX wiek toczył się fascynujący dyskurs między logiką, filozofią i lingwistyką dotyczący w głównej mierze istoty języka i jego właściwości udostępniających świat i zaświaty oraz myślenie o nich. Szerokim, „pojedynczym” stanowiskiem jest komentarz Leszka Kołakowskiego: „Język nasz, choćby nie wiedzieć jak wykręcany i rozciągany, nie jest w stanie uwolnić się od swych korzeni tkwiących w postrzeganiu, wyobraźni i logice, narzuconych nam przez świat” (KOŁAKOWSKI, 1990: 14). Wśród dwu zasadniczych, racjonalistycznych prądów tego dyskursu: filozofii języka idealnego i filozofii języka naturalnego wyłoniły się kontrowersje dotyczące wzajemnego usytuowania względem siebie logiki i lingwistyki, języka etnicznego i sformalizowanego języka idealnego⁵.

⁵ Tę zasadniczą dla dwudziestowiecznej filozofii kontrowersję w miarę możliwości zrelacjonowałam w pracy: TERMIŃSKA, 2004: 1–18. Właśnie zaś zdanie przedstawiłam w artykule: TERMIŃSKA, 1995: 47, pisząc: „W przeciwieństwie do dominujących wciąż w lingwistyce zwyczajów nie zakładam istnienia atemporalnego systemu języka, stanowiącego abstrakcyjną sieć relacji, których opisywaniem mają obowiązek trudzić się logizujący językoznawcy. W kontrowersji dotyczącej związków między językiem naturalnym i sformalizowanym językiem sztucznym nie opowiadałam się za żadną z dwu panujących opcji: języki sztuczne nie są dla mnie ani wypracowanymi modelami języka naturalnego, ani nie stanowią jego ukrytej pod określonymi swoistościami wewnętrznej struktury. Nie znaczy to naturalnie, że nie doceniam metody badania języków naturalnych poprzez budowanie ich wyidealizowanych modeli logicznych. Postrzegając jednak język jako chaos umożliwiający istnienie wielu lingwistycznych porządków częściowych o różnych właściwościach, funkcjonujących na różnych zasadach i wymagających w badaniach różnych metod, nie widzę podstaw opowiadania się za waloryzowaniem wyników badawczych, uzyskiwanych w ramach istniejących prądów i stwarzających optymalne, dialogiczne warunki uprawiania

W zapewne zbyt wielkim uproszczeniu można sformułować cztery zasadnicze stanowiska (TERMIŃSKA, 2006):

- logika „poucza” lingwistykę, jest „rygoryzującą pewnych cech mowy potocznej” (np. RYLE, 1970),
- lingwistyka „poucza” logikę, wymusza na niej konceptualizację pewnych pojęć występujących w mowie potocznej (np. AUSTIN, 1993),
- logika i lingwistyka „poucza się nawzajem”, przy czym jest to niesłuchanie skomplikowanej i doniosły proces zawierania się struktur logicznych w języku naturalnym *in toto*, dla którego logika je przede wszystkim odkrywa (np. QUINE, 1977),
- logika i lingwistyka „poucza się nawzajem”, przy czym jest to niesłuchanie skomplikowanej i doniosły proces zawierania się struktur logicznych w wyróżnionych semantycznie regionach języka naturalnego, dla którego logika je wyjaśnia (np. HINTIKKA, 1992).

Ale logika, i tylko ona, może też stać się w wydzielonych enklawach języka owym poszukiwanym przez gramatyków i tłumaczy *tertium comparationis*, pozwalającym nie tylko porównywać z sobą, doszukując się, „poza przemocą” relatywizmu, podobieństw i różnic, ale stanąć niejako wyżej i spojrzeć, jak realizuje się abstrakcyjna formuła w odmiennej językowej i kulturowej materii. Nie można jednakże zapomnieć, iż ona sama, *Domina Logica*, została poczęta w łonie konkretnego języka i kultury (Arystoteles, stoicy...), chociaż wyostrzone przez nią narzędzia, należąc do wszystkich, nie zależą od nikogo.

Źródła

Biblia Tysiąclecia [online: <http://www.biblia.net.pl>; data dostępu: 18.09.2014]

Hebrew-English Bible [online: <http://www.mechon-mamre-org/p/pt/pt00.htm>; data dostępu: 18.09.2014]

Literatura

AUSTIN J.L., 1993: *Mówienie i poznawanie. Rozprawy i wykłady filozoficzne*. CHWEDEŃCZUK B. tłum., wstęp, przypisy i skorowidze. Warszawa.

HINTIKKA J., 1992: *Eseje logiczno-filozoficzne*. GROBLER A. tłum. i skorowidze; WOLEŃSKI J. oprac. naukowe i wstęp. Warszawa.

KLESZCZOWA K., 2010: *O PRAWDZIE w dawnej polszczyźnie*. W: BURKACKA I., PAWELEC R., ZDUNKIEWICZ-JEDYNAK D., red.: *Słowa – kładki, na których spotykają się ludzie różnych światów*. Warszawa, s. 387–396.

KOŁAKOWSKI L., 1990: *Horror metaphysicus*. Warszawa.

QUINE W.V.O., 1971: *Logika matematyczna*. KOJ L., tłum. Warszawa.

QUINE W.V.O., 1977: *Filozofia logiki*. MORTIMER H., tłum. Warszawa.

RUSSELL B., 2000: *Nasza wiedza o świecie współczesnym jako pole badań dla metody naukowej w filozofii*. BASZNAK T., tłum. Warszawa.

nauki. Sztuczny język klasycznego rachunku zdań, jak każdy zresztą język sztuczny, również znajduje swe miejsce wewnątrz języka naturalnego, w którym spotykają się wszystkie znaczenia nieustannie wzajemnie się tłumacząc. Tworzy on jądro swoistego wiru semantycznego, którego obrzeża, nie respektując prawa wyłączonego środka, zapraszają do udziału we własnych grach, rządzących się swymi regułami”.

- RUSSELL B., 1995: *Problemy filozofii*. SADY W., tłum i postł. Warszawa.
- RYLE G., 1970: *Czym jest umysł?* MARCISZEWSKI W., tłum. i wstęp. Warszawa.
- TERMIŃSKA K., 1995: *Deskryptywne aktualizacje alternatywy*. W: GROCHOWSKI M., red.: *Wyrażenia funkcyjne w systemie i tekście*. Toruń, s. 47–56.
- TERMIŃSKA K., 2004: *Znaczenie – jądro paradygmatu lingwistycznego*. „Bohemistyka” nr 1, s. 1–18.
- TERMIŃSKA K., 2006: *Logiczne igraszki w argumentacji*. W: KITA M., red.: *Żonglowanie słowami. Językowy potencjał i manifestacje tekstowe*. Katowice, s. 56–65.

Kamilla Termińska

Quantifying expressions and negation in the Biblical Hebrew

S u m m a r y

The article discusses Biblical Hebrew realizations of classical quantifiers, general and existential ones, both in assertive sentences and in combination with negation. Particular attention is paid to various quantifying expressions concerning the man and time, whose interpretation depends on a given field of interpretation. The problem of formula emphasizing and category illogicality of the expression ‘everything apart from’ has been highlighted and the major differences between the realizations of quantifier formulas in classical Hebrew and contemporary Polish have been outlined.

Key words: general quantifier, existential quantifier, negation with a quantifier, field of interpretation, emphasis, idiomaticity of the ethnic language